

Specifický výzkum č. 2112

„Královéhradecká registra v době předbělohorské“

Závěrečná zpráva

Řešitel: PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D. (KPVHA)

Spoluřešitel: Bc. Vít Šebesta (student navazujícího studia Historie na HÚ)

Splnění cílů a přínos projektu:

Městské raně novověké dějiny mohou být nahlíženy prostřednictvím rozmanitých pramenů, jejichž výpovědní hodnota může být taktéž různá. Řešitelský tým se zabýval *diplomatickým rozbořem unikátního souboru dochovaných královéhradeckých register z doby předbělohorské¹*, jež společně s dalšími zachovanými městskými registry představují jeden z nejzajímavějších a nejcennějších pramenů, které pocházejí z městského prostředí. Jejich správnou interpretaci můžeme dospět k celé řadě naprosto zásadních informací, které dotvářejí obraz o podobě měst příslušného období. Ve snaze o komplexní výzkum byly využívány i další dochované prameny královéhradecké úřední provenience. Současně byly získané poznatky komparovány s materiálem pocházejícím zvláště z Nového Města pražského, kde již byl J. Vojtíškovou uskutečněn rozsáhlý pramenný výzkum.

Registra bývají v posledních letech využívána zvláště při výzkumu korespondenční praxe městských rad.² Ta se ve sledované době uskutečňovala prostřednictvím tzv. misivů, listů poselacích, které svou podstatou představovaly přechodný typ mezi listem a listinou. Misivy obsahovaly pouhá sdělení bez moci závazné a bývaly pro mimoměstskou korespondenci vydávány v podobě tzv. listů zavřených (*litterae clausae*), které uzavírala přítíštěná pečeť, zpravidla sekretní, ochraňovaná na některých dochovaných misivech papírovým krytem. Vzhledem k pomíjivosti sdělovaného obsahu bývaly ovšem misivy

---

¹ SOkA v Hradci Králové, fond AM Hradce Králové, *Registra 1588-1501, 1597-1608 (Kniha dopisů urozeným)*, inv. č. 315, kniha č. 26 (tato registra budeme na základě diplomatického rozboru, který odhalil nesrovnalosti s datací uváděnou v inventáři, vymezovat lety 1587-1591, 1596-1608 (1620); *Registra 1591-1596 (Kniha dopisů urozeným)*, inv. č. 316, kniha č. 27 (tato registra budeme dále citovat jako registra (1590) 1591-1597); Strahovská knihovna, *Rejstřík rukojemství města Hradce Králové počínaje léta 1577*, rkp. sign. DE V 3.

² K tomu srov. naposledy Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Pisemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské na příkladu Nového Města pražského a polabského pětíměstí*, Praha 2011.

po uplynutí doby jejich aktivního působení skartovány. Z tohoto důvodu se jich do dnešních dnů dochoval pouze nepatrný zlomek, přestože lze již s jistotou tvrdit, že v době předbělohorské byly v městské kanceláři nejčastěji vyhotovovanou písemností.

Absenci misivů nahrazuje, byť s mezerami, případně dochovaný soubor městských register, jež zachycují v podobě konceptů či opisů písemnou produkci příslušného města určitého období. Soustředíme-li naši pozornost na současnou diplomatickou terminologii, je možno definovat registra jako pomocné kancelářské knihy vedené ve vydavatelově kanceláři, do nichž se zpravidla zapisovaly písemnosti z kanceláře vycházející. Registra z tohoto hlediska dělíme na všeobecná, v nichž se evidovaly všechny typy vydávaných písemností bez rozdílu, a na speciální, která se dělila např. podle užívaného jazyka, podle teritoria nebo podle obsahu. Městská registra obsahovala zpravidla vedle konceptů či opisů listů poselacích i další kategorie diplomatického materiálu.³

Abychom docenili význam dochovaných královéhradeckých register, je na tomto místě třeba nejprve připomenout, že v oblasti dnešního Královéhradeckého kraje se dochovala registra pouze v případě měst Chlumce nad Cidlinou, Dvora Králové nad Labem a Trutnova.⁴ Odlišná situace je v tehdejší metropoli východních Čech - v Hradci Králové, kde se do dnešních dnů dochovala specializovaná registra, náležející původně do nesporně velmi rozsáhlého knižního fondu tohoto předbělohorského věnného města. Z produkce královéhradecké městské kanceláře, pokud zatím víme, se však dochovalo pouhých **15 městských knih**, které pocházejí z doby předbělohorské.

Vytvoření přehledu o dochovaných královéhradeckých knihách nebylo při výzkumu samoúčelné. Jeho prostřednictvím je možno nahlížet na typy městských knih, které s určitostí hradecká městská kancelář vedla. Jejich specifičnost a stupeň vyspělosti sledované městské kanceláře však může v případě torzovitosti dochovaného písemného materiálu poskytnout jen podrobná diplomatická analýza, která překročí rámec formálního rozboru a uvede zjištěné skutečnosti do patřičných souvislostí, a to v širším i v užším kontextu předbělohorských královských měst. Současně je však nutno konstatovat, že o hradecké městské kanceláři toho víme zatím velmi málo. Souhrnný přehled tak stále čeká na svého zpracovatele. Jeho role je však významně ztížena, jak již zaznělo, absencí potřebného

---

³ K tomu srov. např. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 109-111.

⁴ K tomu srov. jako vstup do problematiky studii: Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Registra a kopiáře městské korespondence dochované v oblasti Královéhradecka a Trutnovska*, VLH 23-24, 2005, s. 457-478.

množství materiálu.⁵ Výše citované městské knihy totiž současně představují vůbec nejstarší dochovaný královéhradecký knižní materiál úřední provenience. Výjimkou je pouze fragment *berního rejstříku z přelomu 14. a 15. století*,⁶ *Počty purkmistrů 1504*⁷ a *Registra luhů a luk v Lochenicích 1519-1521*⁸, tedy taktéž kniha finančního charakteru, nikoli registra v pravém slova smyslu.

Pramenný výzkum umožnil prostřednictvím nashromážděných informací rekonstruovat podobu královéhradecké městské kanceláře, a to zvláště ve světle dochovaných register. Speciální pozornost byla věnována Václavu Plácelovi z Elbinku, významnému vzdělanci, který byl předním hradeckým písařem po většinu doby, z níž pocházejí dochovaná registra korespondence pro rytíře a vladyky.

Závěry z uskutečněného pramenného výzkumu dokládají, že kancelářský personál vedl v poslední čtvrtině 16. století jednak *registra určená primárně pro styk s představiteli rytířského a vladyckého stavu*, jednak *registra pro zaznamenávání vydaných rukojemství*. S jistotou můžeme konstatovat, že kancelář vedla samostatnou řadu *register pro korespondenci s pány*, jež se však nedochovala; informují nás o nich zmínky v dochovaných registrech. Dále můžeme tvrdit, že minimálně byla vedena ještě jedna řada pro vydávané písemnosti týkající se meziměstských kontaktů. Pro toto tvrzení svědčí nejen fakt, že se v obou dochovaných registrech korespondence zachovalo jen velmi málo opisů misivů, jejichž adresáty byla města. Rozhodujícím důkazem pro existenci *register zachycujících misivy určené městům* je pak několik zmínek v registrech 1587-1591, 1596-1608 (1620). „*Vide v sexternu ad civitates*“⁹; „*sextern 21 ad civitates*“¹⁰; „*sextern 20 ad civitates*“¹¹; „*sextern 7 ad civitates*“¹²; „*sextern ad civitates, folio ultimo 29*“¹³; „*sextern ad civitates*“¹⁴; „*sextern ad civitates 1590*“¹⁵. Z připojovaných řadových číslovek u jednotlivých sexternů můžeme

---

⁵ Obdobně je situace komplikovaná u dvou nejvýznamnějších městských kanceláří doby předbělohorské: staroměstské a novoměstské.

⁶ SOKA Hradec Králové, fond Archiv města Hradec Králové, *Berní rejstřík 1398-1402-1403*, inv. č. 290, kn. č. 1.

⁷ ANM, Topografická sbírka F, Hradec Králové, *Počty purkmistrů 1504*, bez inv. č.

⁸ SOKA Hradec Králové, fond Archiv města Hradec Králové, *Registra luhů a luk v Lochenicích 1519 – 1521*, inv. č. 291a, kn. č. 2a.

⁹ Registra 1587-1591, 1596-1608, fol. 252v.

¹⁰ Tamtéž, fol. 17v.

¹¹ Tamtéž, fol. 62r.

¹² Tamtéž, fol. 84v.

¹³ Tamtéž, fol. 272r.

¹⁴ Tamtéž, fol. 348r.

¹⁵ Tamtéž, fol. 355r.

vydedukovat, že registra se záznamy misivů pro města byla nejspíše rozsáhlejší než registra sledovaná, popř. i další předpokládaná. V podstatě by to potvrdzovalo i závěry výzkumu, který byl uskutečněn v prostředí Nového Města pražského, a to pro období přelomu 80. a 90. let 16. století.¹⁶

Vzhledem k významu východočeské metropole by nemuselo být pravděpodobně chybou domnívat se, že kancelář mohla vést alespoň ještě jedna zvláštní registra pro kontakty se zemskými úřady, s králem či s královnou a jejím podkomořím. V obou hradeckých registrech korespondence lze také nalézt několik dokladů o tom, že královéhradecká kancelář vedla *registra pŕhonů a dŕhonů*, která zaznamenávala pohnání před městský soud.

Absence opisů či konceptů písemností typu vidimusů, patentů, pasů, kvitancí, jistot, cedulí a poměrně nízký počet zachovacích listů v dochovaných registrech vyvolává v případě královéhradeckého prostředí otázku, zda tamní kancelář nevedla ještě minimálně jeden typ register, který by sloužil pro koncepty opisy vydávaných písemností tohoto typu. V případě, že by tomu tak bylo, svědčilo by to ještě o vyšším stupni propracovanosti knihového a úředního systému královéhradecké městské kanceláře.

Ukazuje se tedy, že jedním z možných měřítek stupně vyspělosti jednotlivých městských kanceláří je mj. právě způsob vedení register. V podstatě platí, že u významnějších měst je propracovanější systém vedení přehledu o odesílané korespondenci i o ostatních vyhotovovaných písemnostech v městské kanceláři; naopak většina královských měst vedla v případě korespondence pouze jednu řadu register, určených pro všechny adresáty. Jinými slovy, městská registra v tomto smyslu představují svým způsobem cenný historický pramen, který odráží i význam a vyspělost určitého města jako takového. Nesporným důkazem je právě královéhradecká městská kancelář, jedna z nejrozvinutějších kanceláří v království, jejíž archivní fond bohužel v průběhu staletí zaznamenal citelné ztráty.

Závěrem je možno konstatovat, že pramenný výzkum přinesl řadu naprosto nových poznatků o sledované problematice a umožnil naplnit cíle, které si projekt předsevzal.

---

¹⁶ K tomu srov. VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, zvl. s. 111.

Publikační výstupy:

Jana Vojtíšková – Vít Šebesta: Královéhradecká městská kancelář zvláště ve světle tamních dochovaných register z doby předbělohorské

Text, který čítá téměř 30 stran, bude nabídnut redakci některého z recenzovaných časopisů s historickou tematikou. Součástí stati je i edice dvou soudobých ukázek, které jsou transkribovány v duchu posledních poznatků o podobě předbělohorského jazyka.¹⁷

Rozpočet: 4.000 Kč (stipendium pro studenta Bc. Víta Šebestu). Rozpočet byl naplněn (viz příloha).

Termín ukončení projektu: 31. prosinec 2011

PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

V Hradci Králové 30. prosince 2011

---

¹⁷ J. Vojtíšková v této oblasti provádí dlouhodobý rozsáhlý výzkum. Naposledy své poznatky zúročila v rozsáhlé edici Koldínova městského práva z roku 1579, jež by měla vyjít v nakladatelství Karolinum v tomto roce.